

Nr. 4 Desember 1995 ISSN 0806 - 184 X.

STAVANGEREN

Medlemsblad for Byhistorisk Forening Stavanger

Stavangeren utgis 4 ganger årlig av
Byhistorisk Forening Stavanger

Redaktør :
Geir Hetland

INNHO L D S F O R T E G N E L S E

Side	Forfatter	Tittel
2	Bjørn K. Aarre	Kjære medlem !
3	Geir Hetland	Skjerv og stall !
5	Geir Hetland	Stavangers Bys Historie :
8	Bjørn K Aarre	Kielland - slekten.
9	Bjørn K. Aarre	Dikterpresten Jens Zetlitz.
13	Geir Hetland	Halvtres meter i Esbjerg.
16	Geir Hetland	Stavanger - sangen !

Adresse :
Byhistorisk Forening Stavanger
Postboks 351,
4001 STAVANGER

K J Æ R E M E D L E M !

Julen nærmer seg med **stormsskritt** og mange av oss jager rundt etter den "siste" julepresangen **eller** den siste ingrediensen til julemiddagen. Men, til tross for denne travelheten, **så** er julen en fin og god **høytid**.

Mange opplever julen som noe vondt og deprimerende, mens de **fleste** opplever kun glede. Er julen en vond tid er det ofte fordi man **føler** seg ensom. **Dessverre** sitter mange alene **på** denne gledelige **høytid**. Hvorfor ikke **prøve** noe nytt denne julen. **Inviter** en som er ensom, det vil glede **både** den som blir invitert og deg selv. Det er alltid en **større** glede **å** kunne **gi** noe, enn **å få!** Det var den moralske delen!

I Byhistorisk Forening har vi som **tidligere år** arbeidet hardt, **men** vi **håper** at flere vil være med **å** "dra" lasset. Vi har stort behov for hjelp i redaksjonen i "**Stavangeren**", og til **arrangementskomitéen**, men vi **ønsker også** hjelp til **nytenkning** innen **Foreningens interesseområder**. **Sist**, men ikke minst, **håper** vi at de av dere som blir spurt, stiller opp til verv **når årsmøtet** avholdes i februar.

Styret i Byhistorisk Forening **ønsker** dere en Riktig God Jul og takker for **året** som er **gått**. **På** forskudd **ønsker** vi **også** et Riktig Godt Nytt År !

B j ø r n K A a r r e
leder

Styret i Byhistorisk Forening Stavanger :

* Bjørn K. Aarre
Leder	* John Olsen
Kasserer
* Erling K. Sømme Kielland
Nestleder	* Lars Vaage
Styremedlem
* Aud-Unni Finnebråten
Sekretær	* Geir Hetland
Styremedlem, redaktør
* Petter Løhre
Varestyremedlem, leder av arrangementkomitéen	

SKJERV OG STALL !

November - merket har falt, dimme adventslys i desember **trenger** seg gjennom og opplyser oss en stakket stund. Det **går** hurtig. Forrige nummer av Stavangeren ble dessverre godt over **måneden** forsinket, men vi **håper** at nummer 4, (julenummeret) er i **rute før** jul. Et **håp** er at **også** du, kjære medlem, måtte hygge deg med Stavangeren, som nå foreligger i ny form, takket være god, **professjonell** hjelp fra Trond **Nyman Aarre**. Hermed sendes en varm takk til ham for hans idealistiske innsats for oss ! På **grunn** av gjensidig tidspress blir julenummeret i "**gammel**" utforming, men neste år vil **sannsynligvis** Stavangeren foreligge i stadig bedre formgivne utgaver.

Byhistorisk Forening Stavanger er en idealistisk organisasjon. Det meste av arbeidet som **gjøres** skjer av ren og skjær interesse, som en hobbypreget, men dog **også** engasjerende aktivitet. Medlemstallet er stigende, det i seg selv er absolutt **høyst** gledelig. I hest har dessverre ikke **aktivitetsnivået** tilsvart medlemsmassen, og det er bare beklagelig. Vi skulle **så** gjerne hatt flere arrangement for eksempel, og flere skribenter til medlemsbladet **vårt**, Stavangeren. Det blir 8 gjenta seg selv, men vi ser gjeme flere som engasjerer seg. Vi kan ikke love **gull** og **grønne** skoger, hvem kan vel det i desember - natten, men mye spennende arbeid med **historie** knyttet til Stavanger primært, men også dens omegn. Du blir ikke **rik** på skjerver, men får om mulig en enda bedre viten om vår bys **historie**.

Jul er i emning. Selv midt i **alt ståket** er det godt å reflektere litt. Det stadig tilbakevendende temaet : penger. Kulturbudsjett som skjæres ned, alle **kulturinstanser må** liksom "mase seg til", ha drivende gode salgsargumenter som ansvarlige politikere skal **kjøpe**, dersom de skal kunne tildele **små beløp**. Jeg savner perspektiver i **også** det å fordele allerede slunkne kulturbudsjett. Ærlighet er greit det og opplagt riktig. Men det **hører** vel til sjeldenhetene å oppleve at **politikerne står** frem og uttaler at de vil ha minst mulig **kultur** i Stavanger, for det er i mange henseender nærmere sannheten enn all denne bejaenhet, men når det kommer til sakens kjerne, **skjervenes** fordeling, blir det **så** usselt og tomt.

Et stort **juleønske**, **nyttårsforsettet** myntet på **kulturpolitikerne** i Stavanger, er at det ville være fint om de forstod bedre Byens ve og vel, og at dette **filk** konsekvenser for deres handlinger. **Bydag** for

Stavanger er blant annet noe som **Byhistorisk** Forening Stavanger har arbeidet **seriøst** med 8 **få** til. **Politikerne** sa nei til 8 heise **Byflagget** den dagen. Kan vi **håpe** p8 en forandring? **Byhistorisk** Forening **gjør** da vitterlig ikke noe galt i Byen når vi **ønsker** 8 markere **Bydag** for Stavanger p8 Syftesok, den andre juli, den mest Stavangerske dagen **på** primstaven. **Arbeidsgruppen** har lagt ned et betydelig stykke arbeid. Det merkelige er at mange av de **idéene** vi hadde, synes 8 ha blitt "tatt" av andre, og benyttet i andre arrangement, og **fått** kommunal **støtte** for ! At mange har liknende tanker er bare flott, og ingen eier selvsagt tanker. Kort og godt vi **ønsker** skikkelig kommunal, **seriøs forståelse** og respekt, for det vi **gjør** for Stavanger. Det er da slett ikke Byhistorisk Forening Stavanger det skal flagges for, men selve Stavanger, **vår** by med historie og en ny - etablering av gode bytradisjoner. Dette har tilsynelatende myndighetene ikke **forstått**, dessverre. Vi skal selvsagt respektere kommunale vedtak, det er ikke det .

Byhistorisk Forening Stavanger vil med dette **først** som **nestst få** takke alle dere, som medlemmer for deltakelse, trykkeriet **Teknisk Kopiservice** for et glimrende og kvalitetsmessig, **professjonelt** arbeid og det flotte samarbeidet vi har, og ikke minst Stavanger **Museum** som p8 en **imøtekommende**, vennlig **måte utsender** Stavangeren for oss, uten hvis verdifulle hjelp vi **måtte** ha gjort distribusjonen selv.

I fra **Stallen**, ikke **på** Betlehemsmarkene denne gang, men **på Ledaal** hvor vi etterhvert har **fått vårt** lille kontor, skal det **utbringes** til dere alle :

Gledelig jul og et lykksaligt godt nyttår !!!

(det **nittenhundreogtjettisjette** etter Herren,
det **åttehundreogsyttiførste** etter Stavangers "tilblivelse",
det **ett hundreogtjettifemte** etter Gabriel Schanche **Kiellands Ledaal**)

Geir Hetland
Redaktør av Stavangeren

Geir Hetland :

STAVANGER Bys Historie :

Stavanger er en **temmelig** godt beskrevet by. Det finnes **utallige** skrifter opp **gjennom** tidene. Trolig eksisterer **også** en del skjulte kilder, eksempelvis i Vatikanet, og noen uerstattelige har nok **også** dessverre forsvunnet i revolter, andre i ubetenksomhet og ildebranner. Likevel **finnes** her **få** samlede og grundige **bokverk** om Byen. **På bakgrunn** av dette - :

Kommunalstyret for Kultur, Idrett og Kirke (forkortet KIK) **har** i sak nummer 137 1995 vedtatt å igangsette et **4 eller 5** binda historieverk om Stavanger By. Dette ble gjort den 30. oktober dette år. **Vedtakspunktene** er som følger :

- " 1. Arbeidet med å skrive Stavanger bys historie i et samlet 4 evt. 5 **binds** verk, **igangsettes**.
2. Det bevilges **kr 80.000** til utarbeidelse av forprosjekt.
3. **Spørsmålet** om årlige avsetninger **tas** opp i forbindelse med godkjenning av forprosjekt.
4. **Kommunalstyret** for **kultur**, idrett og kirke **gis ansvar** for arbeidet i henhold til **organiseringen** av forprosjekt og hovedprosjekt, slik det er skissert i **saksinnstillingen**.

Merknader :

Torunn **Trøhaug** (V) satte **frem følgende** forslag **som** enstemmig ble vedtatt å **følge** saken i den videre behandling :

" **Arbeidskommisjonen ser på** muligheten for at det utarbeides et barnebokverk om Stavanger bys historie. " "

For å **utføre** dette omfattende arbeidet vil **forprosjektet** innbefatte : en detaljplan og disposisjon for verket, **hvor periode-inndeling, antall** bind, forfatter - engasjementer og **fremdriftsplan** er skissert. En **ressursgruppe** med kjennskap til byens og regionens historie er tiltenkt denne oppgave, kun personer i **fagmiljøene**.

Selve prosjektet, **altså** selve **skrivningen** av historieverket, **skal** ledes av en **bokkomité bestående** av 7 medlemmer, herav 4 faghistorikere

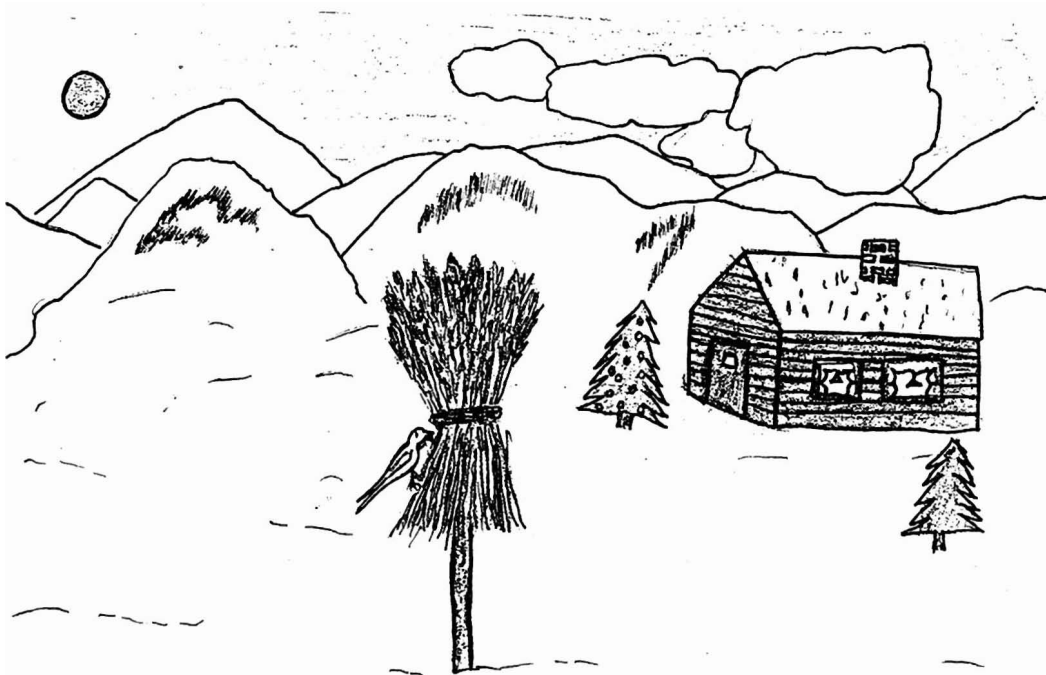
og 3 politiske representanter.

Dette tiltaket er **glimrende** og det er prisverdig at nettopp KIK tilsynelatende har **fått øynene** opp for en **sårt** tiltrengt dokumentasjon av **vår** bys historie og gått **inn** for denne **idéen** ! I en nærmere **redegjørelse** i de kommunale **sakspapir** er det **grovt** skissert en inndeling i 4 bind. Det **første** bind er **tiltenkt** å dekke perioden fra Stavangers grunnleggelse til begynnelsen av **1800 - tallet**. Det er en meget lang periode i Stavanger det. Enkelte vil kanskje hevde at byen i den tid ikke hadde de helt store hamskiftene, selv om her var også da belgedaler **oppadgående** og nedadgående. Stavanger ble etablert i middelalderen, og byens eldste bygning, Stavanger - katedralen, eller Domkirken, ble selve det konkrete bevis **på** at bispesete ble etablert. Middelalderen later til å ikke få den oppmerksomhet som epoken burde. Den pågikk i flere hundre år, og betydelige ting skjedde, **også** i Stavanger! I det nye historieverket vil det **kanskje** kun bli noen få kapitler - og det er lite. Byhistorisk Forening Stavanger har hatt tanker om å fokusere på middelalderen ved eventuelle Bydagsmarkeringer Syftesok. Selv om senmiddelalderen faller utenfor det tidsrommet Stavanger Museum hovedsaklig beskjeftiger seg med, og dermed ikke lar den "merke" middelalderepoken få en direkte fremtredende plass i de ellers så flotte nye **utstillingene** i kulturavdelingen på Stavanger Museum, **skulle** tidsrommet fått mer plass. Arkeologisk Museum i Stavanger har mange gode tematiske utstillinger som selvsagt har forhistorisk forankring. Det er gitt ut svært begrenset litteratur om Stavanger i middelalderen, og det som finnes er av eldre dato. For å få et godt samlendende verk burde nettopp Byens **første** tid blitt **vektlagt** i meget **større** grad. Man **får** et bestemt **inntrykk** av at middelalderen bare feies under et glemselens teppe. Det man ikke vet, skyver man vekk, driver heller ikke noe storstilt forskningsarbeid. Minst to bind med det planlagte historieverket burde omhandlet senmiddelalderen i Stavanger **1125 - 1536**.

1800 - tallet er i motsetning til middelalderen, brukbart beskrevet allerede, **hundreåret** som virkelig tok **tak** i Stavanger og seilte Stavanger frem blant de **største** i Norge, med seil, sild og brisling som viktige faktorer i byhandelen og virksomhetene. Hele det annet bind er forelepig tenkt å omhandle dette. **Industribyen** Stavanger fra **1890 - årene** til **1960** kommer muligens bind tre til å dreie seg om. Og endelig som det fjerde bind **vår egen** tid - det moderne Stavanger. Dette siste kommer til å bli samtidshistorie, og det **skal** med glede hilses velkommen !

Forannevnte merknad til en av politikerne er etter **mitt** syn viktig. Vi som daglig arbeider blant barn og unge faler et avgjort behov for at Stavanger skulle hatt en **samlet byhistorie** tilrettelagt for **målgruppen**. Mye godt og verdifullt arbeid er i denne anledning allerede gjort, og dette **må** absolutt brukes. De unge mennesker har krav på å **få** et **fint**, presentabelt **bokverk** om sin By, pedagogisk tilrettelagt for dem.

Forhåpentlig **får** vi **alle** noe **å** se **frem** til ved og **litt** etter **årtusenskiftet**, da Stavanger Bys historie etter planene skal foreligge. De er ikke mer enn en fem, seks **år** til, en flik i et **byhistorisk** perspektiv.

Bjørn K Aarre :

KIELLAND - SLEKTEN .

Undertegnede har på vegne av **Byshistorisk** Forening inngått et samarbeid med **direktør** Ove Magnus Bore ved Stavanger Museum om **I** utarbeide en **slektsoversikt** for Kielland - slekten.

Etter mange **måneders** hardt arbeid **foreligger nå første utkast**. På grunn av **slektens** mange etterkommere, er **antall** slektsgrener kommet ned til **to**, nemlig etterslekten til Alexander **Lange** Kielland og etterslekten til **Ledaals** siste eiere. Begge **slektslinjene** er fert opp fra **Bjørn** på **Åmødt**, som levde p l 1600 - tallet, til de som er **født** i 1990 - **årene**.

Det er vel **unødvendig** å nevne antall **telefonsamtaler** og brev, som i denne forbindelse er **utført**. Undertegnede har stått for den **personal - historiske** delen, mens Åge J. Jensen vil være hovedansvarlig for lay - out. Slektstavlen vil bli **trykket** i farger og vil bli montert i "glass og ramme" på **Ledaal**, hvor den **også** vil bli solgt. Medlemmene av **Byhistorisk** Forening og Stavanger Museums Venner vil kunne kjøpe denne til redusert pris.

Det som **kanskje** er spesielt og **unikt** med denne **slektstavlen**, er at modellene som Alexander Lange **Kielland** har brukt blant sine slektninger og aner, vil bli presentert p l en grei over oversiktlig mlte.

Det er en glede **I** kunne konstatere at interessen for dette prosjektet er betydelig. **Flere** kjente slekter i Stavanger er knyttet til eksisterende eiendommer i byen **vår** - og hvis responsen for den **første** slektstavlen (Kielland) **blir** som forventet, så er muligheten for lignende slektstavler tilstede.

Bjørn K. Aarre o m :

Dikterpresten JENS ZETLITZ.

Jens Zetlitz var født i Stavanger 26. januar 1761, og var sønn av regimentfeltskjær, (**lege**) Sigismund Zetlitz og Mette Christine **Magnus**. Slekten Zetlitz kom fra Tyskland engang i slutten av 1600 - tallet og **ifølge** opplysninger fra **Adelsarkivet** i Wien ble Conrad og Christoffer Zetlitz **zur Maur** i Steyermark, adlet 19. februar 1604. Om disse er av samme slekt som Jens Zetlitz **veit** vi ikke, men det er mer nærliggende å **tro** at Jens Zetlitz' **stamfedre** kom fra byen Zetlitz i **Böhmen** og at de har tatt sitt **slektsnavn** fra byen de utvandret fra.

Jens Zetlitz **mistet** sin far da han var to **år** gammel og moren giftet seg **på** ny tre år senere **med** apoteker Andreas **Bosse** i Stavanger. (Andreas **Bosse** var eier av apoteket Hygiea som han senere solgte til Jens Zetlitz' bror, Christian Magnus Zetlitz). Stefaren **sørget** for at Jens fikk privat undervisning i latin. Denne undervisningen varte **til** 1775. Da begynte han på Bergens Katedralskole. I **bergen** ble han venn med den senere **så** kjente biskop Johan **Nordahl Brun**.

Dessverre **døde** stefaren i 1776, noe som **medførte** trangere **økonomiske** tider for familien. Han fikk imidlertid sin **artium** i 1780 og arbeidet som **huslærer** i hele bte år for **få** rbd til **A fullføre presteutdannelsen**. I disse **årene** arbeidet og bodde han i Drammen, Arendal og Stavanger, samtidig **som** han avla eksamener ved universitetet i København.

I 1786 og fram til 1788 kom han til Stavanger hvor han levde av privatundervisning. Her ble han kjent **med** Maren Elisabeth Bull som han siden forlovet seg med. Det har nok til tider vært en heller **hjelpes** tilværelse for studenten Jens Zetlitz, men heldigvis **fikk** han **økonomisk** hjelp av sin gode venn og senere svoger, Gabriel Schanche Kielland.

Oppholdet i **København** i **årene** 1788 - 1790 var av stor betydning for Jens Zetlitz. Her levde han blant datidens intellektuelle og var et ivrig medlem av Det Norske Selskab. Det **må** ha vært **litt** av en overgang for ham **reise** fra det "**svingende**" København og til stillingen som personell kapellan (hjelpeprest) i Lye.

I 1789 ble Jens Zetlitz teologisk kandidat og han *gir også* ut et omfangsrikt bind "**Poesier**" dette Aret. I 1790 er han tilbake i Stavanger hvor han er et aktivt medlem av Stavanger **Klubselskab**. I dette Aret *får* han *også* stillingen som **personell** kapellan (hjelpereprest) hos prost Jens Bull i Lye. Lye prestegjeld omfattet den gang **både** Time og Gjesdal. Den 10. september 1791 giftet **Jens** Zetlitz seg med **sogneprestens yngste** datter, Maren Elisabeth Bull, **født 11.** september 1762. **Hun** var datter av Jens Bull og Axeliane Christine Smith. Sistnevnte var datter av den velstående **kjøpmann** Lauritz Smith, som igjen var **sønn** av Anders L. Smith. Anders L. Smith var som mange av dere kjenner til kunstneren bak prekestolen i Stavanger Domkirke.

Jens Zetlitz **nærmest** forgudet Maren Elisabeth eller Elisa, som han **kalte** sin kone og hun nevnes ofte i hans dikt. I sin tid skrev Jens Zetlitz mange av sine dikt, i 1795 kommer han ut med "**Psalmer**" og "**Sange** for den norske **Bondestand**", "**Egenæs**" og "**En norsk Høst**" i 1800. **Best** er han i sin **naturlyrikk** ("**Til Vaaren**") og i sine selskaps- og **drikkeviser**. (**Brødrene Johs.** og Haraald **Ringås** har gitt ut en CD med 17 sanger av Jens Zetlitz). Han skrev *også* "**Reyse fra Stavanger til Wigidahl i Aaret 1800**".

Jens Zetlitz og Maren Elisabeth ble boende i ti Ar i Lye og **aalle** deres fire **døtre** er **født** der. I 1800 blir han sogneprest i Vikedal og han flytter dit med familien. Til sin store sorg dm det mennesket han elsker mest av alt **på** jorden, hans kjære Elisa. Hun dm 20. januar 1801 og Jens blir sittende igjen med fire **små døtre**.

Han h a .tydeligvis **dårlig** samvittighet overfor sine barn og mener at han ikke er istand til å gi dem den omsorgen som de **så sårt** trenger. Av den **grunn skriver** han til sin svoger og gode venn, Gabriel Schanche **Kielland**, hvor han ber denne om **B ta** imot sine to eldste barn som sine egne. Nok en gang ga Gabriel **Schanche** Kielland bevis p8 sitt vennskap og omtanke for sin venn.

De to **døtrene** som n8 flyttet **til** sin onkel og **tante** var Axeliane Christine Zetlitz, **født 8.** juli 1792 og Mette Christine Zetlitz, **født 12.** desember 1794. Axeliane Christine ble i sitt nye hjem kjent med sin fetter Jacob Kielland og vennskapet mellom de to utviklet seg til kjærlighet og ekteskap. De er blant annet besteforeldre til forfatteren Alexander **Lange** Kielland.

Den **21. mars 1802** giftet Jens Zetiitz seg med **Christiane** Sophie Fasting von Krogh, datter av generalmajor Smen de Fine von Krogh til Hogganvik og **Catharina Nicolava Frorup**. Ikke lang tid etter bryllupet kom Jens Zetlitz' svigerinne, Johanna **Margretha** Kielland og hentet hjem de to **minste døtrene fra første** ekteskap. **Hun** mente nok at det var **best å ha alle** barna **samlet** og som moster av barna var hun nok den **nærmeste** som kunne gi dem et kjærlig og godt hjem. Under sitt opphold i Vikedal **stiftet** Jens Zetiitz det **såkalte** "Det **Wigedahlse Læse Selskab**". Zetiitz hadde stor interesse av **A** **gi** bonden utdanning og **i** jevne ut det store **klassemille** som **stengte** for folkeopplysningen. Flere av hans sanger bar preg av hans godhet og omtanke for **småbonden**. Med sin andre kone hadde Jens Zetlitz tre barn, to **døtre** og en **sønn**. I **1811** ble Jens Zetlitz sogneprest i Kviteseid i Telemark. Her virket han fram til sin død **14. januar 1821**.

Av Jens Zetlitz sanger har **få** overlevet i muntlig tradisjon, men en sang er sunget helt fram til **våre** dager, nemlig "**En Bondekarls Sang**". Av **aandre** populære sanger kan her nevnes "Skikkene **udi** Selskabslivet" og "Mine **Længsler**". Det er **også** viktig **A** nevne at Jens Zetlitz var **både** dikter og komponist av flere av sine mest populære sanger.

Det er **også** viktig **å** dele Zetiitz' produksjon **inn** i to deler, da dikteren gjenspeiler sine to **viktigste** sosiale roller, nemlig folkeopplyseren og moralisten p i den ene siden, og det borgerlige selskapsmennesket **på** den andre. Zetlitz er **nasjonalpatriotisk** i mange av sine **selskapsviser** og han viser **også** at han var opptatt av **selvstendighetskampen** til den stolte og frie **odelsbonden**. Man skal her huske p i at i tiden fm **1814** var bonden et av de sterkeste nasjonale symboler.

I sine drikkeviser dikter han ofte om og rundt **vinguden Evan**, men temaet er ikke **alkoholrusen** i seg selv, men snarere evnen til **å** nyte de **e** livets gleder. Blant flere av Jens **Zetlitz'** skuffelser i livet var det to som skilte seg særlig ut, det ene var hans **dårlige økonomi** og det andre var at han aldri **fikk** ansettelse som prest i Stavanger. Han var til de grader at barn av sin samtid, men vi "trenger" en mann som Jens Zetlitz. Han var en hedersmann, som p i alle mulige miter **støttet** de svake i deres kamp mot de sterke. Kanskje er det denne arven som hans oldebarn Alexander Lange Kielland **tar** opp, hva vet vi ? Navnet Jens Zetlitz har p i mange **måter** gitt en aldri **så** liten **forvirring** og av den grunn setter jeg opp **følgende slektstavle** :

Jens Zetlitz (1761 - 1821).

Dikter og **prest**.

Gift **1.** med Maren Elisabeth (**Elisa**) Bull, (1761 - 1801).

Gift **2.** med Christiane Sophie Fasting von **Krogh**, (1780 - 1867).

.....

Axeliene Christine Zetlitz, (1792 - 1855).

Gift med konsul Jacob Kielland, (1788 - 1863).

Sjef for **handelshuset** Jacob Kielland & Søn.

Konsul Jens Zetlitz Kielland, (1816 - 1881).

Gift **1.** med Christiane **Aall Lange**, (1820 - 1862).

Gift **2.** med Inger Mæle, (1815 - 1887).

Barn i første ekteskap.

Alexander Lange **Kielland**, (1849 - 1906).

Forfatter, **redaktør**, borgermester i Stavanger.

Amtmann i Romsdal.

Gift med Beate Ramsland, (1850 - 1923).

Jens Zetlitz Kielland, (1873 - 1926).

Forfatter.

Gift med Anna **Gunhilda** Holst (1877 -).

Etterslekt.

Geir Hetland :

HALVTRES METER I ESBJERG.

Stavanger har sin **danske vennskapsby** p i **vestkysten** av Jylland temmelig langt sydvest. Undertegnede avla denne by et **besøk** hesten 1994. Det som jeg vil berette om her er en **fantastisk** utstilling jeg **besøkte** i Esbjerg **Kunstmuseum**. Generelt er jeg rimelig bra **interessert** i **muséer** og utstillinger, og har **også** vært gjennom noen av de **berømte** som Louvre **muséet** i Paris, British Museum i London og flere andre internasjonale, nasjonale og **lokale**. De to **førstnevnte** er regelrett kolossale i omfang og et mylder av **kunstsmitter** som er noe av det **yypperste** menneskeheten har skapt. Det blir så overveldende at etter en dag eller to innenfor slike **muséale** bygninger, er det nesten som man feler seg litt tom av **mettet** **etterpå** av visuelle **inntrykk**.

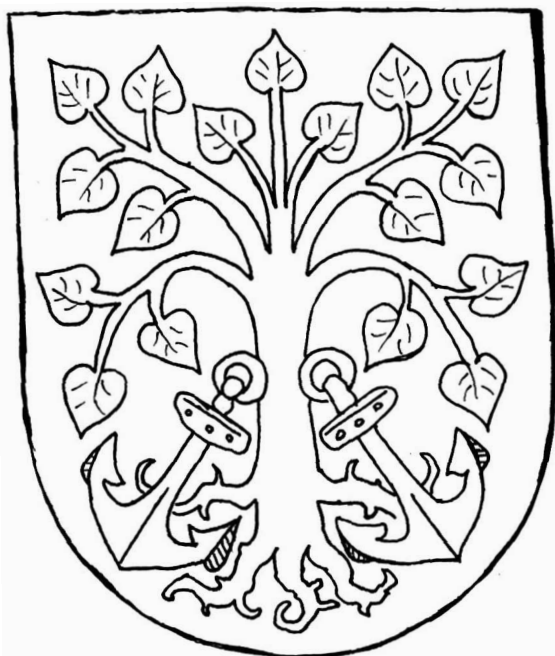
Men **altså**, den lille utstilling p i **kunstmuséet** i Esbjerg er noe av det absolutte jeg har **erfart** innen utstillinger. Der var ikke akkurat noe prangende med denne utstilling, snarere det motsatte, det enkle lettfattelige, gjenkjennelige. **Dessuten** hadde selve utstillingen lite tekst. Ord er selvsagt **viktige**, men **bokmediet** er mer egnet til de mer lange tekster. **Utstillingen** bød på opplevelse. Dette er noe av sakens kjerne. **Muséer** m i bli enda flinkere p i nettopp **å** formidle opplevelse, noe vi som publikum alltid er sultne pi.

Tidsspennet som **utstillingen** **viste** var et **århundre**, fra 1890 til **1990-årene**, kronologisk ordnet i **11** trim, hvor man satte fokus p i hvert tiende **år**. Man hadde latt **utstillingen** vise utviklingen innen enkelte gjenstander som vi har i hjemmet i **større** eller mindre grad; **støvekost** / **støvsuger**, **bestikk** og servise, kaffe og tekanne, sveivegrammofon / **compact disc** spiller med tidstypiske plater, **lydbånd**, kassettspiller, radio, **fjernsyn**, parafinlampe / **neonlampe**, barnesko, et illustrerende kunstverk fra den angitte periode, dandert på veggen eller pi, i monterer. Gjenstandene var p i **ingen** **måte** overlesset.

Det geniale med denne utstillingen var at man **fulgte** de samme **gjenstandenes** utvikling fra **tiår** til **tiår** bare ved å ta, ja, fem **skritt**. Og så var man der, **gikk utviklingen** fra dengang til **nå**. **Utstillingsmontrene** **stod** i to rader bortetter gulvet, med lik avstand mellom dem. Man ble **ikke** forvirret av den åpne romplasseringen og

det gikk greit A gå gjennom decenniene. I Danmark legger man større vekt på utstillingsarenaer, det er ihvertfall et inntrykk undertegnede har fått etter diverse forretningsbesøk. Man bestreber en større profesjonalitet, for å være ekspeditør skal man ha gått i lære. Mange muséer med historikere i spissen, ser ut til å ha en forkjærlighet for betydningsfulle personer, de ganske alminnelige mennesker har i altfor stor grad simpelthen blitt glemt i kjølvannets historiske ettertid. SA ikke med denne utstilling.

De aller fleste av disse gjenstandene var vitterlig kjente, de var heller ikke for mange i antall, men overkommelige med et overblikk. Likevel hadde de nyhetens interesse og perspektiv med seg der de stod, en ny vinkling, en ny tankeprosess satt igang. Tross alt forandrer gjenstander seg noe over hundre år i fason, farge, bruk, betydning. Nettopp disse aspekter kom meget godt frem i denne utstilling. De ansvarlige utatillere har virkelig hatt sjeldne visjoner, en helhetstanke, som tok utgangspunkt i det banalt trivielle, men på sin finurlige måte og sammensetning, gjorde det hele til en 'mega' - opplevelse (*mega nå et forslitt ungdomsuttrykk, men det greske ordet betyr 'million?'. Undertegnede håper at Muséumsbyen Stavanger vil make det samme på femti meter i et muséalt interim for A vise en hundreårs utvikling.

Også Esbjergs **Byvåben** er av **botanisk** beskaffenhet : I blitt et selv lindetre med to **skråttstilte ankre** til stamme og rot. Det ble **fastsatt** av kongelig **resolusjon** i 1903. **Våpenet skriver** seg fra et motiv i **Skast Herreds** segl fra 1556. Vi **øyner** paralleller til **Stavanger Byvåpen**; begge med botanisk motiv, bli **bunnfarge**, opprinnelige segl fra 1500 - tallet, fastsatte av kongelig resolusjon i **første** halvdel av 1900 - tallet.

Esbjerg er **også en sjøfartsby**, vendt mot **Vesterhavet**, hvor fiskerier spiller en **betydelig** rolle, **eksportbyen**, **Englandsferge-trafikk**. **Oljebyen** i Danmark.

Kilde for **Esbjergs Byvåben** :
Sven Tito Achen

"Danmarks **kommunevåbener** samt Grønlands og Færøernes"

c 1982 Forlaget Komma A/S

ISBN 87 · 7512 - 022 - 4

Geir Hetland :

STAVANGER - SANGEN !

Gjennom **årenes løp** har det blitt skrevet mangesanger og etterhvert også viser om vår kjære by med omegn. Jens **Zetlitz** var tidlig ute med skildringer og **sangtekster**. Under **vår Bydag søndag** den 2. juli **inneværende år**, ble Stavanger - **sangen behørlig** avsunget mellom den **tyvetalls** store **forsamling** i Atlantic Hall. Det er en fm sang, en hyllest **til** landskapet som omkranser Byen. Selv om selve sangen **snart** nærmer seg de **nitti**, virker den stadig vekk like ung, **frisk**, ny og annerledes enn mange av de andre lokalpregede sanger og viser. Et oppriktig **ønske** er å **gjøre** Stavanger - sangen kjent blant **Stavangerens** lesere, derfor denne berettigede presentasjonen av de to som har skapt sangen :

Salve **Aslaksen Haugland** -

ble **født** i 1838. En del **år** senere, (29 år) ble Salve Aslaksen Haugland adjunkt ved Stavanger latin • og realskole. En **gate** er oppkalt etter denne mann, beliggende **på** Stokka og heter Adjunkt Hauglands gate. Og det var som skolemann Salve Aslaksen Haugland virket. Han utga et **manuskript** "**Arithmetiske** regler til skolebrug" anonymt i 1868. 7 år senere gir han ut "**Udvalgte regneoppgaver** for **middelskolens 3 øverste** klasser". Disse ble **trykket** i et **innbydelesskrift fra** Stavanger skole året 1875. Salve Aslaksen Haugland regnes også som utgiver av **ukeskriftet** "Den norske folkeskole" sammen med O. St. Hansen, **K Johnson** og S. Knutsen.

Men Salve Aslaksen Haugland er tekstforfatteren av Stavanger - sangen. Som seg **hør** og **bør** oser sangteksten av patriotisme og **odiositet**. **Første** strofe en geografisk **beskrivelse**, en **landskapsskildring**. Den andre strofen omhandler **fortidig** historie og storheten med den. Næringsgrunnlag som fiskeri, **sjøfart/handel**, jordbruk tar tredje strofe seg av. Vi fornemmer litt av denne varierte rikdom som omegnen har av **naturreсурser**, samtidig **som** det er **skrevet** lenge fm oljealderen **satte inn**. Mens **fjerde** og siste strofe kan generelt sies å **beskrive** Stavangers fortrefelighet og det unike med den gamle by og forkjærligheten til den. Her kommer Stavanger - sangen, teksten :

"**Ryggjafylkets** ijeld og **dybe** fjord,
Jadarlandets brede, brune jord,
Nordhavs salte **vande**,
∴ heie belger skummende mod strande ∴
denne **skjønne** rad
ringer kransen om vor gamle stad.

Under **Hafsfordsslaget** **vaabendrag**
dæmred! Norges store **samlingsdag**.
Gjennem domens gange
∴ **toned** vore fedres fromme sange. ∴
Ud fra Rogaland
stevned vikingfærd mod fjerne strand.

Ude **mellem** sorte, **vilde** skjær
krydser fiskerbaades travle hær.
Rundt paa havet **pranger**
∴ Norges flag **paa skuder fra** Stavanger. ∴
Mark og fjeld **og** fjord
dekker i hvert hjem velsignet bord.

Syng da ud i tusindstemmigt kvad
ønsker for den gamle, kjære stad :
Fremtids **held** og **hæder**
∴ **løfte** heit dit navn blandt Norges **stæder!** ∴
straal i lyst og dyst
som en perle paa vort Norges **bryst.**"

Olaf Paulus -

ble **født** i Kristiania 25. januar **året** 1859. Han var felgelig 21 år yngre enn Salve Aslaksen Haugland. Olaf **Paulus** var sønn av **rørlegger** Lars **Tobias** Olsen og hustru Anna Elisabeth **Larsen**. En liten bemerkning fra undertegnede; hvorfor hette han **Paulus** til etternavn ? Det lyder unektelig litt **misjonsaktig**, ja et **stort navn**, selv om betydningen 'paulus' er utlagt liten på latin. Olaf **Paulus** begynte **først** som **rørlegger** i sin fars forretning. Han hadde sterke musikalske interesser og anlegg. Til Leipzig dro han - og studerte ved **musikk - konservatoriet** der. Olaf **Paulus** begynte å komponere sanger. "**Vuggevise**" var en av de **første** han skrev. Flere romanser til tekster av Aasmund Olavson Vinje, Vilhelm **Krag**, Theodor **Caspari** har han komponert.

Etter avsluttende studier ble Olaf **Paulus** ansatt som organist i Stavanger Domkirke i 1890. Han hadde denne stilling i 22 år.

Olaf **Paulus** giftet seg med Dagny **Nitter**. Hun var født 18. januar 1866 og var datter av **kjøpmann** og bankkasserer Adolph Nitter og Johanne **Wilhelmine Vonen**. Bryllupet **stod** i Dale, Fjaler selveste Syftesok, 2. juli, 1891. Kanskje en tilfeldighet, men likevel en smule av et heldig sammentreff at Stavanger - Sangens melodiskaper giftet seg på Stavanger sin dag !

Olaf **Paulus** komponerte "**Vestanveir**" og "**Finnschaugen**" med tekst av Jonas Dahl. Begge disse **korverk** gjorde Olaf **Paulus** til banebrytende innen den daværende **mannskorsang** med sitt dramatiske, bevegelige, tonebilde og sin naturlig, flytende melodiske form. I 1892 feiret Det Norske Misjonsselskap 50 års jubileum. I den **anledning** komponerte Olaf **Paulus** en kantate for blandet kor og soli. Kantaten ble viden kjent. Han foretok en konsertreise i de Forente Stater.

Olaf **Paulus** ble en sentral skikkelse i Stavangers musikkliv. Som det heter i en omtale av ham i "Norsk Biografisk Leksikon" Bind 10 : "Han **blåste** nytt liv i gamle hensyknede **musikkselskaper** og skapte nye. Der stud et **friskt** vær om ham". Stavanger **Orkesterforening** var en av disse. Et pianolager i **tilknytning** til en **musikkforretning** drev han, samt en liten fabrikk på Sandnes som produserte mindre kirkeorgler.

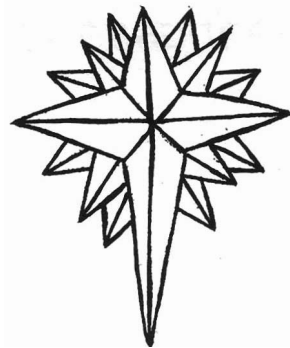
Olaf **Paulus** har altså skapt melodien til Stavanger - sangen, den er vakker og annerledes og nettopp disse kvaliteter **var** kanskje Olaf **Paulus'** varemerke. Han **døde** i Stavanger 29. juni 1912, mannen som var med p8 notene i mange Stavangerske sammenhenger. Olaf **Paulus** vei ligger **på** Kampen og strekker seg cirka 500 meter.

Kilder : "Norsk Biografisk **Leksikon**" Bind 10 **Narve** - Pedersen, Harald C. side 620 og 621.
H. Aschehoug & Co. (W. **Nygaard**)
Oslo MCMXLIX

"STAVANGER 1814 - 1914"
side 151,240, 244,245
Dreyers Forlag og Boktrykkeri
Stavanger 1914

Olaf Paulus.

TK-SERVICE

**Vi utfører alt innen KOPIERING
og REPROGRAFISKE tjenester**

Teknisk Kopiservice a.s

Avd. Stavanger - Tlf. 51 89 35 00 - Fax 51 89 35 11

Avd. Forus - Tlf. 51 67 76 44 - Fax 51 67 84 53

Printshop a.s

Tlf. 51 58 15 80 • 51 58 11 36 • Fax 51 58 12 89

Kopieringsservice på alvor